

Kelenderis Batı Nekropolünden Bir Mezarın Buluntuları Üzerine Değerlendirmeler

Evaluation of The Findings From A Tomb in The West Necropolis of Kelenderis

Mehmet TEKOCAK*

ÖZET

Kelenderis antik kenti, Doğu Akdeniz dünyasında yer alan ve antik çağda Kilikya Bölgesi olarak adlandırılan bölgenin, Orta Dağlık bölümündeki önemli liman şehirlerinden birisidir. 1989 yılında, kentün Batı Nekropolünde, definciler tarafından kısmen tahrip edilmiş olan dromoslu bir yeraltı oda mezarı bulundu. Dromosu rampalı olan bu mezarın içerisinde iki bireye ait iskelet ele geçti. Bunlardan birinin ağzında yaprak biçimli bir altın levha bulunmaktaydı. Bu mezardaki asıl armağanlar ise, cam unguentariumlar, küresel gövdeli bir cam şişecik, Doğu Sigillatları A gurubuna ait bir lagynos, bir Geç Rodos Ticari Amphorası ve iki parça halinde ele geçen demir strigilisin oluşturduğu konteksttir. Mezarın tipi, Kelenderis'te öteden beri tanınan bir tiptir. Ancak konteksti oluşturan bu mezar armağanları, batı nekropolünde ilk kez görülen ve diğer mezarlardaki buluntulardan tamamıyla ayrılan farklı bir malzeme gurubu olarak karşımıza çıkar. Çünkü, hem Geç Rodos Amphorasının tipi, hem de lagynos ve cam unguentariumlar bu mezarın M.Ö. geç 1. yüzyıl ile M.S. 1. yüzyılın ortaları arasında kullanıldığına işaret etmektedir. Diğer bir ifade ile mezarda ele geçen buluntular Kelenderis'in en eski mezarlarına sahip olan Batı Nekropolü'nün uzun bir aradan sonra, yani geç Helenistik, erken İmparatorluk dönemde tekrar kullanılmaya başladığını açıkça ortaya koymuştur. İşte bu mezarın Kelenderis için olan tarihsel önemi de burada yatmaktadır. Çünkü bu buluntular Kilikya Korsanları dönemi sonrasına aittir. Böylece kentün, bölgede Büyük İskender'in ölümüyle başlayan ve korsanlık faaliyetleri ile doruk noktasına ulaşmış olan huzursuzluk döneminin ardından yeniden gelişmeye başladığını, diğer merkezlerle olan ilişkilerini tekrar canlandırma ve eski parlak günlerine dönme çabası içerisinde olduğunu, bunda da başarıya ulaştığını söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Kelenderis, Mersin-Aydıncık, Dromoslu Yeraltı Oda Mezarı

Çalışmanın Türü: Araştırma

ABSTRACT

Kelenderis is one of the important port cities in the Middle Rough Cilicia. It is now within the modern city in Aydıncık, Mersin. Although it is located on a mountainous region, it managed to form commercial, social, political and cultural relations with both inner cities and coastal cities in each period through its natural port and favourable location. It was a commonly visited city as it was on the Eastern Mediterranean trade route. It is needless to say that the significance and the period of the relations with those regions varied.

The tomb presenting the findings that are the subject of our study is within the West Necropolis. This area is the necropolis that has been studied the most since the day the Kelenderis excavations started. The main reason that makes the West Necropolis more important is that the oldest tombs in the city are found here. However, the findings that are studied here completely differentiate this tomb from the others in West Necropolis as the works to be analysed here in detail are the latest examples in this necropolis.

An underground tomb destroyed by treasure hunters was discovered in the West Necropolis of the city in 1989. The tomb is an underground tomb chamber with dromos. It consists of an uneven rectangular dromos with a slope and a rectangular chamber. The entrance of the tomb in southeast-northwest direction faces southeast. Unfortunately, the exact shape and the size of the door opening could not be determined as the entrance of the tomb chamber was completely destroyed by treasure hunters. The ceiling of the tomb chamber was mostly destroyed. Therefore, it is not possible to define the shape of the ceiling clearly. However; considering the similar tombs, it must be slightly concave. The walls of the tomb chamber were not built evenly like the walls of the dromos. Another significant fact about the tomb is that the dromos and the tomb chamber are not on the same axis. As can be understood from the plan, the western walls of the dromos and the tomb chamber are on the same line. Accordingly, the tomb chamber was expanded towards the right side of the entrance. Normally, as the dromos is on the same axis with the entrance of the tomb chamber, it should have centred the tomb chamber. The most important reason for this must be the difficulties encountered while digging the tomb chamber. That means the form of the main rock that the tomb chamber was to be carved into must have caused the shift in the structure

Nothing other than a few pieces of ceramics that do not present a particular form has been found in the dromos during the excavations held in the tomb. An iron nail was found somewhere in the entrance close to the ground level. A commercial amphora was discovered leaning against the wall opposite the entrance of the tomb chamber. Just to the right but at a lower level, lagynos, three glass unguentaria in two different forms, an iron strigilis in two pieces and small iron rivets were found. Another finding from the tomb chamber is the skeletons of two individuals laid directly on the ground almost one on the other at the right side of the entrance, that is the larger part of the tomb chamber, parallel to the long eastern wall of the chamber. The bodies were laid on their backs and their heads face southeast. Rocks were placed at both sides of the heads preventing them from falling. One has a very thin golden plate inside his mouth. Although the age or the sex of the skeletons has not been determined yet, the fact that there are two bodies in the tomb puts forward the possibility of this being a family tomb. The iron strigilis among the tomb

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi

gifts suggests that at least one of the bodies here might be of a man and probably a sportsman. Another significant observation we had in the tomb was the small iron nails and rivets found together. The fact that these objects having no significance or value as tomb gifts were found together cannot be a coincidence. This must certainly have a meaning. These rivets and nails were most probably left behind from a wooden make-up box. The wooden part must have been destroyed in time and this nail and rivets must be left behind. The minor period gap between the ESA group lagynos which is probably the earliest work among the findings and the glass unguentaria also partly supports this view. Therefore, we would like to suggest the late 1st century B.C. and the first quarter or the first half of the 1st century A.D. as the date of this tomb. In other words, the findings from the tomb clearly show that the West Necropolis where the oldest tombs of Kelenderis are found was used again after a long period in late Hellenistic and early Empire period.

Although the tomb does not offer a rich repertoire of findings, the context it belongs to and the variety of the findings increase the historical significance of this tomb for Kelenderis. The reason is that the mentioned works suggest the period after piracy and are mostly from the early Roman Empire period. Rhodes or Western Anatolia production commercial amphora, lagynos that has Tarsus or Northern Syria origins and the glass unguentaria that are Eastern Mediterranean and Aegean production all come from various centres and used as tomb gifts.

If we are to analyse this result together with the history of the city and the region, the importance of the works from the context can be understood better. As known, the chaotic period Cilicia Region experienced that started with the death of Alexander went on for a long time. Moreover, the common piracy in Rough Cilicia where Kelenderis is located led to great unrest in the region. After the piracy ended, important construction works began in the city and in the region. This also had effects on Kelenderis as piracy did. This context found in this tomb and studied here, together with the other remains and findings in the region, clearly presents the fact that Kelenderis increased its relations with other regions after the piracy ended in Cilicia. However, the significance of the findings is not limited to this as there is another element adding more importance to them. It is the fact that these works were all produced in different centres and brought to the city after the piracy period. In short, we can say that ancient city of Kelenderis began to get over the chaotic period it experienced during Hellenistic period. This improvement got even better in time but never brought back the glory of the Classical period.

Keywords: Kelenderis, Mersin-Aydıncık, Underground tomb chamber with dromos

The type of research: Research

Giriş

Dağlık Kilikya Bölgesi'nin en önemli liman şehirlerinden birisi olan Kelenderis antik kenti, bugünkü Mersin ili Aydıncık ilçesindedir (Harita 1). Antik kent ile modern yerleşim iç içedir. Dağlık bir bölgede yer almakla birlikte sahip olduğu doğal limanı ve elverişli konumu sayesinde hem iç bölgelerdeki kentlerle hem de kıyı kentleriyle hemen her dönemde ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkiler içerisinde olmayı başarmıştır. Özellikle de Doğu Akdeniz deniz ticareti rotasında olması nedeniyle de bölgenin en önemli uğrak liman kentlerinden birisi olmuştur.

Kelenderis antik kentinden günümüze çok az sayıda kalıntı ulaşabilmiştir. Ancak 1987 yılından başlatılan kazılarla bu durum yavaş yavaş değişmeye başlamıştır¹. Bu arkeolojik kazı ve araştırmalar sayesinde kente ilgili oldukça önemli bilgiler elde edilmiştir. Buna göre en parlak dönemini Klasik Çağ'da yaşamış olan kent daha sonraki devirlerde, bölgenin de içinde bulunduğu şartlara paralel olarak giderek önemini kaybetmesine rağmen hiçbir zaman tarih sahnesinde tümüyle yok olmamıştır. Ayrıca kentin önemini yitirdiği bu dönemlerde bile eski parlak günlerine dönme çabası içerisinde olduğu bunda da zaman zaman başarıya ulaştığı anlaşılmaktadır. Kısacası Helenistik ve Roma dönemlerinde inişli ve çıkışlı günler yaşamasına karşın her durumda varlığını koruyabilmiştir².

Kelenderis Batı Nekropolü ve Yeraltı Oda Mezarı

Kelenderis'de nekropollerde uzun süreden beri devam eden kazılar neticesinde mezar tipleri, ölü gömme adetleri ve mezar hediyeleri hakkında doyurucu bilgiler elde edilmiştir³. Mezarlık alanları kent

¹ 1987 yılında başlayan Kelenderis antik kenti kazıları, Prof.Dr. K.Levent Zoroğlu başkanlığındaki bir ekip tarafından aralıksız olarak sürdürülmektedir. Ben de bu kazı çalışmalarına 1990 yılından itibaren bir ekip üyesi olarak katılmaya başladım ve halen de aktif olarak görev almaktayım. Bu vesile ile Sayın Hocam Prof.Dr. Levent Zoroğlu'na beni ekibine dahil ederek çalışma imkanı sağladığı için çok teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Kelenderis antik kenti kazıları için bkz. 1988-2011 yılı arasındaki Kazı Sonuçları Toplantıları.

² Kelenderis antik kenti hakkında daha geniş bilgi için bkz. Zoroğlu, 1994a; Zoroğlu, 1994b: 437-448; Zoroğlu, 1994c: 31-40; Zoroğlu, 1999: 513-519.

³ Kelenderis antik kenti nekropollerini ve nekropollerde bugüne kadar yapılan kazılarla, bu kazılarda ortaya çıkartılan mezar ve mezar buluntuları ile ilgili bkz. Zoroğlu, 1986: 455-465; Zoroğlu, 1988: 409-411; Zoroğlu, 1989: 135-137; Zoroğlu, 1991: 302-307; Zoroğlu, 1994a: 32-45; Zoroğlu, 2000a: 115-133 ; Zoroğlu vd., 2000b: 135-137; Zoroğlu vd., 2005: 335-337; Zoroğlu ve Tekocak, 2008: 520-530. Ayrıca yine Levent Zoroğlu tarafından Kelenderis Nekropollerini ile ilgili kapsamlı bir çalışma tamamlanmak üzere

merkezinin doğu ve batı kesimlerine doğru yayılmaktadır⁴. Sonraki yıllarda yapılan çalışmalarda benzer bir yoğunluğun kent yerleşim alanının kuzeyinde de olduğu görülmüştür⁵.

Bu yazıda ele alınan mezar Batı Nekropolü⁶ sınırları içerisinde kalmakta olup Kelenderis kazılarının başladığı ilk günden bugüne üzerinde en fazla çalışılan mezarlık alanıdır. Kentteki en eski mezarlarda burada yer almaktadır⁷. Ancak çalışmamızı oluşturan mezarda ele geçen buluntular, bu mezarı Batı Nekropolü'ndeki diğer mezarlardan tamamıyla ayırır. Çünkü M.Ö. geç 1 – M.S. erken 1. yüzyıla tarihlenen söz konusu mezar hediyeleri; kentin en eski mezarlığının uzun bir aradan sonra tekrar kullanıldığını, dolayısıyla da Kelenderis'in Helenistik dönemdeki sıkıntılı süreci, korsanlığın da sona ermesiyle birlikte yavaş yavaş geride bırakmaya başladığını göstermiştir. Diğer bir ifade ile Kelenderis antik kentinin bölgede yeniden önemli bir konuma gelebilmek için uğraş verdiğini, mezar hediyelerinin de bu uğraşı belgeleyen önemli birer arkeolojik belge olduğunu söyleyebiliriz.

1989 yılı kazılarında açığa çıkarılan mezar da diğer pek çok mezar gibi daha önceden kısmen tahrip edilmiştir⁸ (Resim 1-2). Ancak tahribatın boyutu mezar tipolojisini tespit etmeye engel teşkil edecek düzeyde değildir. Ayrıca bu tipteki daha sağlam bir örnek bu nekropolde mevcuttur⁹.

Mezarın Tanımı:

Mezar, ana kayaya oyulmuş dromoslu yer altı oda mezarı tipinde¹⁰ olup düzgün olmayan dikdörtgen şeklindeki rampalı bir dromos ve dikdörtgen bir mezar odasından oluşmaktadır¹¹. Güneydoğu-kuzeybatı yönlü olan mezarın girişi güneydoğuya bakmaktadır. 1.95 m. uzunlukta, 0.76 m. genişlikteki rampalı dromosun derinliği açıldığı arazinin eğimine bağlı olarak 0.95-1.15 m. arasında değişmektedir. Mezar odasının giriş cephesi definciler tarafından tamamen parçalandığı için maalesef kapı açıklığının tam şeklini ve ölçülerini tespit etmek mümkün olmadı. 2.20 x 1.43 m. ölçülerinde ve yaklaşık dikdörtgen şeklindeki mezar odasının tavanı büyük ölçüde tahrip olmuştur¹². Bu yüzden de mezar tavanının biçimini tam olarak söylemek mümkün olmasa da izlere ve benzer tipteki mezarlara bakarak muhtemelen hafif içbükey olmalıdır¹³. Tahrip olmayan yerlerden alınan ölçülere göre yüksekliği ise yaklaşık 1.10 m.dir¹⁴. Mezar odasının duvarları da tıpkı dromos duvarlarında olduğu gibi düzgün bir işçiliğe sahip değildir¹⁵. Mezarda dikkat çeken bir başka husus da dromos ile mezar odasının aynı aks üzerinde düzgün bir şekilde hizalanmamış olmasıdır. Plandan da anlaşılacağı üzere dromosla mezar odasının batı duvarı aynı hizada

olup çok yakında bir kitap olarak yayımlanacaktır. Bu yüzden de bu makalede kentin nekropol sahaları, mezar mimarisi ve ölü gömme gelenekleri üzerinde ayrıca durulmayacaktır.

⁴ Kelenderis nekropolünün sınırları ile ilgili bkz. Zoroğlu, 1994a: 32-33; Zoroğlu, 2000a: 117-118.

⁵ Zoroğlu vd., 2005: 335-337.

⁶ Batı Nekropolü antik kent yerleşim alanının batısında, Mersin-Antalya karayolunun kuzeyinde, bugünkü Aydıncık Çok Programlı Lisesi'nin doğu, batı ve güneyindeki alana yayılmış durumdadır. Mezarların büyük çoğunluğu, Lise binası ile karayolu arasındaki çam ağaçları ile kaplı fazla geniş olmayan bir alanda bulunmaktadır.

⁷ Kelenderis nekropol kazılarında en eskiye giden buluntuların ele geçtiği mezarlar olarak gösterilen "çukur mezarlar" ile "dromoslu yeraltı oda mezarları" bu nekropol sahaları içerisinde yer almaktadır. Bu mezarlarda ele geçen eserler ise en erken M.Ö. geç 6. yüzyıla tarihlendirilirler. Zoroğlu, 1994a: 33-40; Zoroğlu, 2000a: 119-125.

⁸ Zoroğlu, 1991: 306-307, Res. 3, 12-14. İlk kez bu yayımla genel olarak tanıtılan mezarımız, o dönemde KE 103 S3 mezarı olarak kodlanmıştır.

⁹ Zoroğlu, 1991: 305-306.

¹⁰ Kelenderis'te bugüne kadar ortaya çıkarılan mezarlarla ilgili genel bir tipoloji ve adlandırma yine ilk kez L.Zoroğlu tarafından yapılmış olup konuyla ilgili bkz. Zoroğlu, 1994a: 33-45 ; Zoroğlu, 2000a: 118-131. Biz bu yayında daha çok mezarda ele geçen buluntular ve onların düşündürdükleri üzerinde durmak istediğimizden mezar mimarisi ilgili çok fazla ayrıntıya girmeyeceğiz. Böyle bir yöntemi tercih etmemizin bir başka nedeni de dn. 3'te belirttiğimiz üzere bu mezarın da içinde yer alacağı kapsamlı bir yayının hazırlık aşamasında olmasıdır.

¹¹ Dromosu rampalı yeraltı oda mezarı Kelenderis'te en az görülen mezar tipi olup sadece Batı Nekropolü'nde birkaç örnekle temsil edilir. Zoroğlu, 2000a: 122. Ayrıca Kelenderis'te görülen dromos ve mezar odası tipleri ile ilgili ayrıntı bilgi için bkz. Zoroğlu, 2000a: 122-123.

¹² Yeraltı oda mezarları, odaların plan şemasına göre iki alt tipe ayrılmışlardır. Bizim mezarımız bu tüplemeye göre ikinci tip olan dirdörtgen biçimli mezar odası grubunda yer almaktadır; Zoroğlu, 2000a: 123.

¹³ Kelenderis'teki bu tip mezarların büyük çoğunluğunun tavanı hafif içbükeydir. Bunun yanı sıra tonoz ya da semerdam şeklinde olanlar da mevcuttur. Zoroğlu, 2000a: 122-123.

¹⁴ Zoroğlu, 1991: 307.

¹⁵ L.Zoroğlu bu durumu mezar odasının açıldığı alanın kalker yapısına bağlar. Zoroğlu, 2000a: 123.

devam etmektedir. Buna bağlı olarak da mezar odası girişin sağına doğru daha fazla genişlemiştir. Oysa bu tür mezarlarda çoğu kez dromos mezar odasının girişi ile aynı aksta olduğu için mezar odasını da ortalamış olurdu. Böyle bir durumun ortaya çıkmasının en büyük sebebi muhtemelen mezar odasının açılması sırasında karşılaşılan zorluklar olmalı. Yani mezar odasının açılacağı ana kayanın böyle bir şekil kaymasına neden olacak türde bir yapıya sahip olmasıdır¹⁶.

Mezarın dromosunda form vermeyen birkaç seramik parçası dışında herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır¹⁷. Mezara girişte zemine yakın bir seviyede bir demir çivi ele geçmiştir. Mezar odasının girişinin karşısındaki duvara yaslanmış durumda, bir ticari amphora tespit edilmiştir (Resim 4.2). Hemen sağında ancak daha alt seviyelerde, kırmızı astarlı bir lagynos (Resim 4.1), iki farklı formda üç adet cam unguentarium (Resim 4.3-5), iki parça halinde bir demir strigilis (Resim 3.7) ve küçük demir çivi ve perçinler (Resim 3.6). ele geçmiştir. Mezar odasında ele geçen bir diğer buluntu ise girişin hemen sağında, yani mezar odasının daha geniş olan bölümünde, mezar odasının doğu uzun yan duvarına paralel ve doğrudan zemine hemen hemen üst üste gelecek şekilde yatırılmış iki yetişkin bireye ait iskeletlerdir (Resim 3). Bireyler, başları güneydoğuya gelecek şekilde ve sırt üstü yatırılmışlardır. Başlarının her iki yanına taşlar yerleştirilmiş, böylece başın sağa ve sola doğru düşmesi engellenmiştir. Bir tanesinin ağzına çok ince bir altın levha konmuştur¹⁸. Her ne kadar şimdiye kadar iskeletlerin yaş tayini ve cinsiyeti ile ilgili bir çalışma yapılmamış da olsa, burada iki ayrı bireye ait iskeletin bulunmuş olması bu mezarın muhtemelen bir aile mezarı olarak kullanılmış olabileceği fikrini akla getirmektedir. Mezar hediyeleri arasında yer alan demir strigilis, bu mezardaki iskeletlerden en azından birinin bir erkeğe, muhtemelen de bir sporcuya ait olabileceğini göstermektedir. Mezarda dikkatimizi çeken bir başka durum da küçük demir çivi ve perçinlerin bir arada topluca duruyor olmalarıydı. Çünkü mezar hediyesi olarak hiçbir anlam taşımayan veya değeri olmayan bu malzemelerin bu şekilde topluca bir arada durmaları bir tesadüf olamazdı. Büyük bir olasılıkla bu perçin ve çiviler ahşap bir makyaj kutusundan geriye kalmış olmalıydı.

Buluntular:

Lagynos (Kat.Nr. 1, Resim 4.1):

Dışa kısa verev uzanan kenarlı, uzun silindirik boyunlu, basık küre karınlı, geniş alçak halka kaidelidir. Dış yüzünde dikey bir kanal bulunan kulp, boyunun üst kısmından, yani ağız kenarının altından, omuza dik bir şekilde bağlanmaktadır.

Sahip olduğu ağız, boyun, kulp ve genel gövde formuna bakarak DSA gurubuna ait uzun boyunlu testilerle kıyaslayabiliriz. Crowfoot tarafından Form 25 olarak adlandırılan bu uzun boyunlu testinin erken Augustus dönemine ait olmakla birlikte, geç lagynoslarla da benzerlik gösterdiği belirtilmiştir¹⁹. Hayes'in yapmış olduğu ayrıntılı tipolojiye göre ise Form 104B tipi olarak sınıflandırılarak M.Ö. 1.yüzyılın ikinci yarısı ile M.S. 1.yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir²⁰. Hayes'in Form 104B tipin olan yakın benzerliğine dayanarak biz bu eseri buluntular arasındaki en erken örnek olarak göstermek istiyoruz. Olasılıkla da M.Ö. geç 1.yüzyıl ile M.S. erken 1.yüzyıldan olabileceğini teklif ediyoruz.

Geç Rodos Ticari Amphorası (Kat.Nr. 2, Resim 4.2):

Ucu yuvarlatılarak dışa döndürülmüş kalın kenarlı, ince uzun silindirik boyunlu, ince ovoid gövdeli ve içi dolu kalın sivri kaidelidir. Ağız kenarının altından başlayan oval kesitli uzun kulplar, ağız kenarı hizasında mahmuz oluşturarak inceli sivrilmekte ve kavis yaparak omuza bağlanmaktadır.

Bu ticari amphora tipi Augst 6, Camulodunum 184, Callender 7, Haltern Tip 67, Hofheim Tip 74, Oberaden 79, Ostia LXV ve Peacock-Williams 9 adlarıyla da bilindiği Geç Rodos Amphorası'dır²¹. Bu form tipi genel olarak M.Ö. 1 – M.S. 1. yüzyıllar arasına tarihlendirilmekle birlikte, son yıllardaki

¹⁶ L.Zoroğlu, dromos aksına göre mezar odasının aldığı konumu iki alt tipe ayırır. Ancak bunun nedenleri üzerinde durmaz. Sadece, bu mezarda da olduğu gibi, bir tarafa doğru daha fazla genişleyen mezar odalarında cesedin daha geniş olan bu bölüme konulduğunu söyler. Zoroğlu, 2000a: 123.

¹⁷ Zoroğlu, 1991: 307.

¹⁸ Zoroğlu, 1991: 307.

¹⁹ Crowfoot, 1957: 312, 340-341, Fig. 82.2.

²⁰ Hayes, 1985: 43, Tav.IX, Fig. 5.

²¹ Şenol, 2003: 26.

araştırmalar bunun üretiminin M.Ö 1. yüzyılın sonlarında başladığını, M.S. 2. yüzyılın ortalarına kadar da bu üretimin sürdüğünü ortaya koymuştur²². Bizim örneğimizin çok yakın benzeri Geç Rhodos Amphoralarının erken örneklerinden biri olarak gösterilir²³. Bu tarihler bizim mezarımızın konteksti için de oldukça uygundur. Çünkü mezardaki diğer buluntular da daha çok bu yönde olup kontekstle birlikte değerlendirdiğimizde Kelenderis örneğinin M.S. 1. yüzyılın ilk yarısından hatta erken 1. yüzyıldan olabileceği yönünde bir düşünceye sahip olduğumuzu söyleyebiliriz.

Cam Unguentariumlar:

Tip I (Kat.Nr. 3-4, Resim 4.3-4):

Mezarda bu guruba giren iki adet örnek bulunmuştur²⁴. Ne yazık ki ikisinde de eksikler var. Ancak 4 numaralı eser 3 numaralı esere göre daha sağlamdır. Serbest üfleme tekniğiyle yapılmış, ince uzun boyunlu, hafifçe şişkin gövdeli ve sivri diplidirler. 3 numaralı eserin sivri dip kısmı daha uzun çekilmiştir. Bu unguentarium tipinin; “damla biçimli”²⁵, “uzun”²⁶, “kese biçimli”²⁷, “iğ formu (fusiform)”²⁸ gibi değişik şekillerde adlandırıldığını görüyoruz. Stern bu unguentariumların orijininin Doğu Akdeniz, olasılıkla da Ege Bölgesi olduğunu söyler. Tarih olarak da M.S. 1.yüzyılın ilk yarısını verdiği bu örneği Barac Tip 22.1 grubuna dahil eder²⁹. Dolayısı ile bizim örneklerimiz de bu gurup içerisinde değerlendirilebiliriz. Kelenderis gibi Kilikya Bölgesi’nde yer alan Anavarza’daki bir mezarda ele geçen benzer örnekler için Erken İmparatorluk çağı, yani M.S.1-2. yüzyıllar önerilmiştir³⁰. Kelenderis gibi Kilikya Bölgesi’nin sınırları içerisinde yer alan Anavarza antik kentindeki bir mezarda ele geçen benzer örnekler için kesin bir tarih verilmez. Sadece M.S. 2. yüzyıl sikkeleriyle birlikte buldukları belirtilir, ancak bunun kesin tarihlere için yeterli olmadığı vurgulanır³¹. Mezar kontekstimiz ise bu eserlerin M.S. 1.yüzyılın ilk yarısından olabileceğini göstermektedir.

Tip II (Kat.Nr. 5, Resim 4.5):

Bu form tipinde sadece bir örnek ele geçmiştir. Serbest üfleme tekniğiyle yapılmıştır. Huni biçimli ağızlı, dışa vev uzanan düz kenarlı, gövdeye doğru hafifçe genişleyen uzun silindirik boyunlu, küresel gövdeli, hafifçe konkav diplidir. Benzerleri Erken İmparatorluk Çağı, M.S. 1.yüzyıla tarihlendirilmektedir³². Ayrıca Isings Form 6 başlığı altında tanıtilen ve Erken İmparatorluk Dönemine tarihlenen küresel gövdeli unguentariumların gövde profiliyle yakın benzerlik gösterir³³. Biz bu buluntumuzu konteksti oluşturan diğer eserlerle birlikte değerlendirerek genel bir tarihlmeden çıkarıp M.S. 1. yüzyılın ilk yarısına vermek istiyoruz.

Katalog

1. Lagynos (Resim 4.1). Yük.:18,9cm, Gen.:14cm. Omzundaki küçük bir kırık dışında sağlam. Kırmızımsı sarı (Muns. 7,5 YR 7/6) renkteki kilin bünyesinde gümüş mika vardır. Sıkı, gözeneksiz ve iyi fırınlanmıştır. Koyu kırmızı (Muns. 2.5 YR 3/6) renkteki astar hafif sabunumsu ve mat. Astar da yer yer dökülmeler var.

²² Riley, 1979: 122, 147. Bu yayındaki benzerleri Erken Roma Amphora 3 başlığı altında tanıtilen örnekler arasında yer almaktadır. Hisarönü kazılarında göre Geç Rodos Amphoraları’nın üretim tarihinin M.S. 2. yüzyılın ortalarına kadar devam ettiği belirtilmektedir. Şenol, 1996: 166; Şenol, 2003: 26-28.

²³ Şenol, 2003: 28.

²⁴ Zoroğlu, 1991: 307.

²⁵ Erten Yağcı, 1990: 32.

²⁶ Özet, 1998: 60, no.35.

²⁷ Zoroğlu, 1991: 307.

²⁸ Akat vd., 1984: 29, no.164-166.

²⁹ Stern, 2001: 62.

³⁰ Akat vd., 1984: 29, no.165-166, Fig. 66-67; Erten Yağcı, 1990: 32, Fig.32; Özet, 1998: 69, no.35. Ü.Canav yayınında kendi eserlerini 1. yüzyıla tarihllemekle birlikte karşılaştırma için vermiş olduğu benzer bir örneğin Augustus Dönemi’nden olduğunu görüyoruz. Canav, 1985: 44, Fig.38-39.

³¹ Stern, 1989: 602, Fig.10/5-8.

³² Karşılaştırdığımız örnekler özellikle boyun ve gövde biçimi bakımından çok yakın benzerliğe sahiptirler. Özet, 1998: 60, no.27; Lightfoot ve Arslan, 1992: 41, no.8.

³³ Isings, 1957: 22-23.

2. Geç Rodos Ticari Amphorası (Resim 4.2). Yük.:47cm, Gen.:15,1cm. Çok sayıda kırık parça halinde bulunmuş ve bir araya getirilmiştir. Gövdede bir kaç küçük parça eksiktir. Kırmızımsı sarı (Muns. 7,5 YR 7/6) renkteki kilin bünyesinde beyaz ve gri renkli kum tanecikleri ile kireç taneciği vardır. Sıkı, orta gözenekli kil iyi fırınlanmıştır.
3. Unguentarium (Resim 4.3). Yük.:11,1cm, Gen.:2,3cm. Boynun üst bölümü ve ağız eksik. Yüzeyde yer yer toprak kalıntısı, camda habbeler, kızıl kahveye çalan renkte bozulma, matlaşma ve irrizasyon başlangıcı. Renksiz yakın, çok açık yeşil-mavi saydam cam hamurlu.
4. Unguentarium (Resim 4.4). Yük.:16,9cm, Gen.:1,5cm. Boyun ve ağız eksik. Yüzeyde yer yer toprak kalıntısı, camda habbeler, kızıl kahveye çalan renkte bozulma, matlaşma ve irrizasyon başlangıcı. Renksiz yakın, çok açık yeşil-mavi saydam cam hamurlu.
5. Unguentarium (Resim 4.5). Yük.:7,58cm, Gen.:4,5cm. Ağız kenarında küçük bir parça eksik. Yüzeyde yoğun toprak kalıntısı, camda kızıl kahveye çalan renkte yoğun bir bozulma, matlaşma ve irrizasyon. Yoğun bozulma ve irrizasyondan dolayı cam hamurunun rengi ve özellikleri tespit edilemedi.
6. Strigilis (Resim 3.7). İki parça halinde bulunmuştur. Yoğun şekilde korozyona uğramış, yüzeyi tamamen korozyon ve kireç patenası ile kaplı. Orak formu olan eserin dışbükey kesitli yağ haznesi sığdır. Sap kısmı ise dikdörtgen kesitlidir.

Değerlendirme

Kelenderis’de, topoğrafik yapı ve arazinin kayalık olması nedeni ile Roma Dönemi tonozlu mezarları dışındaki bütün mezarların ana kayanın farklı biçimde oyulması ile oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Kaya mezarlarından da en çok tercih edilenin, bu çalışmada ele aldığımız örnekte olduğu gibi, dromoslu yeraltı oda mezarları olduğu görülmüştür³⁴. Bu çalışmada ele aldığımız ve buluntularını değerlendirdiğimiz mezar Arkaik ve Klasik Dönemlerde gömülere sahne olan Batı Nekropolisi’nin Geç Helenistik, Erken Roma İmparatorluk Çağı’nda yeniden kullanılmaya başladığını ortaya koymuştur. Ancak buluntulara bakarak mezarın da aynı döneme ait olduğunu söylemek oldukça zor. Çünkü çok daha erken dönemlere tarihlenen bu mezarlık alanındaki diğer dromoslu yeraltı oda mezarları ile büyük bir olasılıkla aynı dönemlerde açılmış ve kullanım görmüş olmalı³⁵. Bunu nekropol sahasına ve mezarların topografyadaki konumlanmalarına baktığımızda kolayca anlayabiliriz. Dolayısı ile bu mezar da bölgede yer alan benzer tipteki diğer mezarlarla aynı tarihlerde açılmış ve de bu son gömü evresinde tekrar kullanım görmüş olmalıdır. Bilindiği üzere antik çağda mezarların sonraki dönemlerde yeniden kullanılmaları sıkça karşılaşılan bir uygulamadır. Ancak, bu tür yeniden kullanımlar farklı şekillerde karşımıza çıkabilir. Bu tip uygulamalarda bazen önceki gömü mezarın bir köşesine toplanır, böylece yeni bir gömü için alan el edilir, bazen de mezarın içi tamamen temizlenerek önceki gömüye ait hiçbir iz bırakılmadan yeni gömü için mezar hazırlanmış olur. İkinci gurup yeniden kullanım şekli biz arkeologlar için hiç istemeyen bir kullanım şeklidir. Çünkü bu durum söz konusu mezarın kronolojisini tespit etmeyi oldukça güçleştirmektedir. Bizim örneğimiz de ne yazık ki ikinci guruba girmektedir. Yani mezarın içerisi tamamen temizlenerek yeniden kullanılmıştır. Bu yüzden de mezarın ilk kullanım tarihini ve de son gömü evresine gelene kadar başka bir gömü yapılıp yapılmadığını

³⁴ L.Zoroğlu, Kelenderis’teki dromoslu yeraltı oda mezarlarının yakın benzerlerinin Kıbrıs’taki Salamis Nekropolü ile Pamphylia Bölgesi’ndeki Antalya Karaçalı Nekropolünde bulunduğunu ve de en erken örneklerin Geometrik Çağa kadar indiğini belirtir. Zoroğlu, 1994a: 37, dn. 131; Zoroğlu, 2000a: 121-125; Zoroğlu, 2008: 1236; Antalya Karaçalı Nekropolü için bk. Çokay-Kepçe, 2006. Pamphylia Bölgesi’nde benzer tipte mezarların görüldüğü bir başka yer ise Antalya Doğu Nekropolü’dür. Buradaki örnekler 1998-1999 yıllarında yürütülen kurtarma kazılarında ortaya çıkarılmıştır. Bununla ilgili bkz. Büyükyörük ve Tibet, 2000: 117-121, 123-124. Kelenderis’e komşu bir kent olan Nagidos’ta da benzer tipte mezarlar ortaya çıkarılmıştır. Saptanan örnekler arasında bizim bu çalışmada incelediğimiz mezar tipiyle paralellik gösteren mezarların olduğu vurgulanmaktadır. Bu konuyla ilgili bkz. Durukan, 2007: 23-25. Ayrıca bu tip yeraltı oda mezarlarının yayılımı hakkında bkz. Zoroğlu, 1994a: 37, dn. 130. Son yıllarda yapılan kazı ve araştırmalarda Anadolu’nun pek çok yerinde bu tip mezarların tercih edildiğini görüyoruz. Ancak görülen tüm örnekleri sıralayabilmemiz mümkün olamayacağı için biz burada sadece kente daha yakın olan komşu kent ve bölgedeki örnekleri zikretmekle yetindik.

³⁵ L.Zoroğlu, buluntulara dayanarak Kelenderis’ta bulunan yeraltı oda mezarlarının en erken geç Arkaik çağda kullanılmaya başladığını belirtmiştir. Ancak, bu mezarların daha önceki tarihlerde (Arkaik ve Arkaik öncesi) de kullanılmış olabileceğini sözlerine ekleyerek bu tarihten sonra da içleri temizlenerek geç Arkaik, Klasik, Helenistik ve Roma çağı içlerine kadar da tekrar tekrar kullanıldıklarını ifade eder. Bkz. Zoroğlu, 1994a: 37-38; Zoroğlu, 2000a: 124, 132.

kesin olarak tespit edebilmek mümkün olmadı. Bütün bu belirsizliklere rağmen mezar tipinden hareket ederek, nekropol sahasındaki benzer tipteki diğer dromoslu yeraltı oda mezarları için önerilen geç Arkaik çağın bu mezar için de en erken tarih olabileceğini söyleyebiliriz³⁶.

Mezar, hediye yönünden fazla zengin olmamakla birlikte ait olduğu dönem ve buluntu çeşitliliği bakımından önemlidir. Eserlerin Kilikya Bölgesi'ndeki korsanlık faaliyetlerinin son bulmasının hemen sonrasına ait olmaları nedeni ile tarihi bir olayla bağlantılı oldukları ileri sürülebilir. Kilikya Bölgesi'nde İskender'in ölümüyle başlayan karışıklık dönemi uzunca bir süre devam eder. Bununla birlikte özellikle de Kelenderis'in de içinde bulunduğu Dağlık Kilikya'daki yoğun korsanlık faaliyetleri bölgede büyük bir huzursuzluk yaratmış, bölge halkının sıkıntılı günler geçirmesine sebep olmuştur³⁷. Bunun doğal bir sonucu olarak Kelenderis payına düşeni fazlasıyla almıştır³⁸. M.Ö. 67 yılında korsanlığın sona ermesiyle birlikte şehirler yeniden canlanmış ve de ticari faaliyetlerinde gözle görülür bir artış olmuştur³⁹. Yaşanan bu süreç Kelenderis'de de arkeolojik bulgular yardımı ile kısmen desteklenmektedir⁴⁰. Çalışmamızı oluşturan mezarda ele geçen kontekt söz konusu arkeolojik bulgulardan sadece birisidir. Kısacası, Kelenderis antik kentinin Helenistik dönemde yaşamış olduğu buhranlı günleri geride bırakarak, Klasik dönemdeki kadar olmasa da, yeniden refah bir kent olabilmek için uğraş verdiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Akat, Y., Fıratlı, N., Kocabaş, H., Hüyesin Kocabaş Koleksiyonu Cam Eserler Kataloğu – **Catalogue of Glass In The Hüseyin Kocabaş Collection**, 1984.

Arslan, M. (2003). “M.Ö. 187 Yılından M.Ö. 67 Yılına Kadar Lykia, Pamphylia ve Kilikia Trakheia Sahillerindeki Korsanlık Faaliyetleri: Nedenleri ve Sonuçları”, **Adalya** VI, 91-116.

Büyükyörük, F. & Tibet, C. (2000). “1998-1999 Yılı Antalya Doğu Nekropolü Kurtarma Kazıları”, **Adalya** IV, 115-171.

Canav, Üzlifat. **Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Cam Eserler Koleksiyonu**, 1985.

Crowfoot, G.M. (1957). “Terra Sigillata General List”, In: J.W. Crowfoot – G.M. Crowfoot – K.M. Kenyon (ed.), **The Objects from Samaria, Samaria Sebaste III**, 306-357.

Çokay Kepeç, Sedef. **Antalya Karaçalı Nekropolü**, Adalya Ekyayın Dizisi 4, 2006.

Durukan, M. (2007). “Nekropol Alanları”, In: S. Durugönül (ed.), **Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları - Nagidos**, Adalya Ekyayın Dizisi 6, İstanbul, 23-42.

Durukan, M. (2009). “The Connection of Eastern and Central Cilicia with Piracy”, **Adalya** XII, 77-102.

Erten Yağcı, E. (1990). “Hatay Müzesindeki Bir Grup Cam Eser”, **I.Uluslararası Anadolu Cam Sanatı Sempozyumu - 1st International Anatolian Glass Symposium**, 30-36.

Hayes, J.W. (1985). “Sigillate Orientali”, In: **Enciclopedia dell'Arte Classica e Orientale, Atlante delle Forme Ceramiche II, Ceramica Fine Romana nel Bacino Mediterraneo (Tardo Ellenismo e**

³⁶ Bkz. dip not 34.

³⁷ Kilikya Bölgesindeki korsanlık faaliyetleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Arslan, 2003: 91-116; Durukan, 2009: 77-102.

³⁸ Buradan Kelenderis antik kentinin Helenistik dönemde tarih sahnesinden tamamıyla yok olduğu veya siyasi ve ticari ilişkilerinin bütünüyle sona erdiği anlamı çıkarılmamalıdır. Çünkü kentin aşağı şehir bölümünde yapılan kazılarda ele geçen Helenistik döneme ait buluntuların yanı sıra, özellikle Doğu Nekropolünde yer alan bazı mezarlarda da Helenistik döneme ait mezar hediyelerine rastlanmıştır. Zoroğlu, 1994a: 7; Zoroğlu, 2000b: 326, Çiz. 2c, Res. 7-8; Zoroğlu ve Tekocak, 2008: 521,525-526,529.

³⁹ Pompeius M.Ö. 67 yılında korsanları yok etmek amacıyla Kilikya'ya gelmiş, kısa bir süre içerisinde de tüm Akdeniz'i korsanlardan temizlemiştir. Bu tarihten sonra da korsanlık dağınık bir vaziyette varlığını sürdürmüş olmakla birlikte bir daha asla eski gücüne ulaşamamıştır. Konuyla ilgili daha kapsamlı bilgi için bkz. Magie 1950: 298 vd. ; Jones 1971: 201 ; Arslan 2003: 110-112.

⁴⁰ Özellikle de Kelenderis Aşağı Şehir Sondaj kazılarında ortaya çıkartılan Roma seramikleri korsanlık döneminin ardından kentin yavaş yavaş toparlanmaya başladığını, farklı bölgeleri kapsayacak bir şekilde her geçen gün bu sürecin artarak devam ettiğini göstermiştir. Tekocak, 2006; Tekocak, 2007: 16-25; Tekocak, 2009: 132-142; Tekocak, 2000: 827-837. Bunun dışında kazılarda ele geçen diğer buluntu gurupları, yapı kalıntıları ve de günümüze ulaşan yapı kalıntıları Roma İmparatorlarının Kilikya Bölgesinde başlatmış oldukları imar faaliyetlerinden Kelenderis'in de faydalandığını birer kanıtı olarak karşımıza çıkar. Zoroğlu, 1994: 40-57. Ayrıca 1992 yılında bulunan bir heykel kaidesi üzerindeki Yunanca yazıtta İmparator Vespasianus adına yaptırılmış bir yapının varlığından bahsedilmektedir. Dolayısı ile bu yazıtın bölgesel imara önem veren imparatorun belki de Kelenderis'e yol dışında başka yardımlarının da olduğunu ve kentin de buna karşı şükranlarını sunmuş olabilecekları olasılığı üzerinde durulur. Zoroğlu, 1995: 197, Res.15.

Primo Imperio), 1-96.

Isings, C. **Roman Glass from Dated Finds**, 1957

Jones, A.H.M. **The Cities of the Eastern Roman Provinces**, 1971.

Lightfoot, C. & Arslan, M. **Anadolu Antik Camları: Yüksel Erimtan Koleksiyonu – Ancient Glass of Asia Minor: Yüksel Erimtan Collection**, 1992.

Magie, D. **Roman Rule in Asia Minor**, 1950.

Özet, Aynur. **Dipten Gelen Parıltı, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Cam Eserleri**, 1998.

Riley, J.A. (1979). “*The Coarse Pottery from Berenice*”, In J.A. Lloyd (ed.), **Excavations at Sidi Khrebish Benghazi (Berenice), Vol. II, Supplements to Libya Antiqua V**, 91-467.

Stern, E.M. (1989). “*Adana Bölge Müzesinde Sergilenmekte Olan Cam Eserler – The Glass Vessels Exhibited in the Bölge Museum-Adana*”, **Belleter** 53/207-208, 583-605.

Şenol, A.K. (1996). “*Geç Rhodos Amphoralarının Batı Anadolu’daki Dağılım ve Üretim Problemleri*”, **SBT** 96, 165-172.

Şenol, A.Kaan. **Marmaris Müzesi Ticari Amphoraları**, 2003.

Tekocak, M. (2006). “*Kelenderis Roma Çağı Seramiği*”. **Yayınlanmamış doktora tezi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı.

Tekocak, M. (2007). “*Kelenderis Aşağı Şehir Sondajında Bulunan Kıbrıs Kırmızı Astarlı (Geç Roma D) Kapları*”, **İdol**, Sayı: 33, 16-25.

Tekocak, M. (2009). “*African and Cypriot Red Slip Wares from Kelenderis*”, In: H. Öniz (ed.), **Proceedings of the XII Symposium on Mediterranean Archaeology-SOMA 2008**, Famagusta, North Cyprus, 5-8 March 2008, **BAR Int.Ser.1909**, 132-142.

Tekocak, M. (2010). “*The Cooking Wares from Kelenderis*”, In: S. Menchelli et al. (ed.), **LRCW 3, Vol. II, BAR Int.Ser.2185 (II)**, 827-837.

Zoroğlu, L. (1986). “*Kelenderis Mezar Buluntuları*”, **Anadolu Araştırmaları X**, 455-465.

Zoroğlu, L. (1988). “*Kelenderis 1986 Yılı Çalışmaları*”, **AST V.I**, 409-422.

Zoroğlu, L. (1989). “*Kelenderis 1987 Yılı Kazısı*”, **KST X.I**, 135-155.

Zoroğlu, L. (1991). “*Kelenderis 1989 Yılı Kazısı*”, **KST XII.II**, 301-322.

Zoroğlu, L. **Kelenderis I, Kaynaklar Kalıntılar Buluntular**, 1994.

Zoroğlu, L. (1994b). “*Kelenderis’in İlk Çağ Tarihi Hakkında Notlar*”, **TTKY 9**, 437-448.

Zoroğlu, L. (1994c). “*Bir Mozaik Üzerinde Kelenderis Betimlemesi*”, **1993 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları**, 31-45.

Zoroğlu, L. (1995). “*Kelenderis 1992 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları*”, **KST XV.II**, 189-209.

Zoroğlu, L. (1999). “*Kelenderis Mozaiki*”, **Çağlar Boyunca Anadolu’da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu**, İstanbul, 5-7 Haziran 1996, 513-524.

Zoroğlu, L. (2000a). “*Kelenderis Nekropolü*”, **Olba III**, 115-133.

Zoroğlu, L. (2000b). “*1998 Yılı Kelenderis Kazı Çalışmaları*” **KST XXI.II**, 323-327.

Zoroğlu, L. (2005). “*Kelenderis 2003 Yılı Kazısı Raporu*”, **KST XXVI.I**, 333-346.

Zoroğlu, L. & Tekocak, M. (2008). “*Kelenderis 2006 Yılı Çalışmaları*”, **KST XXIX.I**, 515-538.

Zoroğlu, L. (2008). “*Kelenderis ve Karaçalı Nekropolleri: Klasik Çağa ait İki Mezarlık hakkında Düşüncüler*”, In: İ. Delemen v.d. (ed.), **Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu’na 65.Yaş Armağanı Eurgetes - Festschrift für Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu zum 65. Geburtstag II**, 1235-1246.

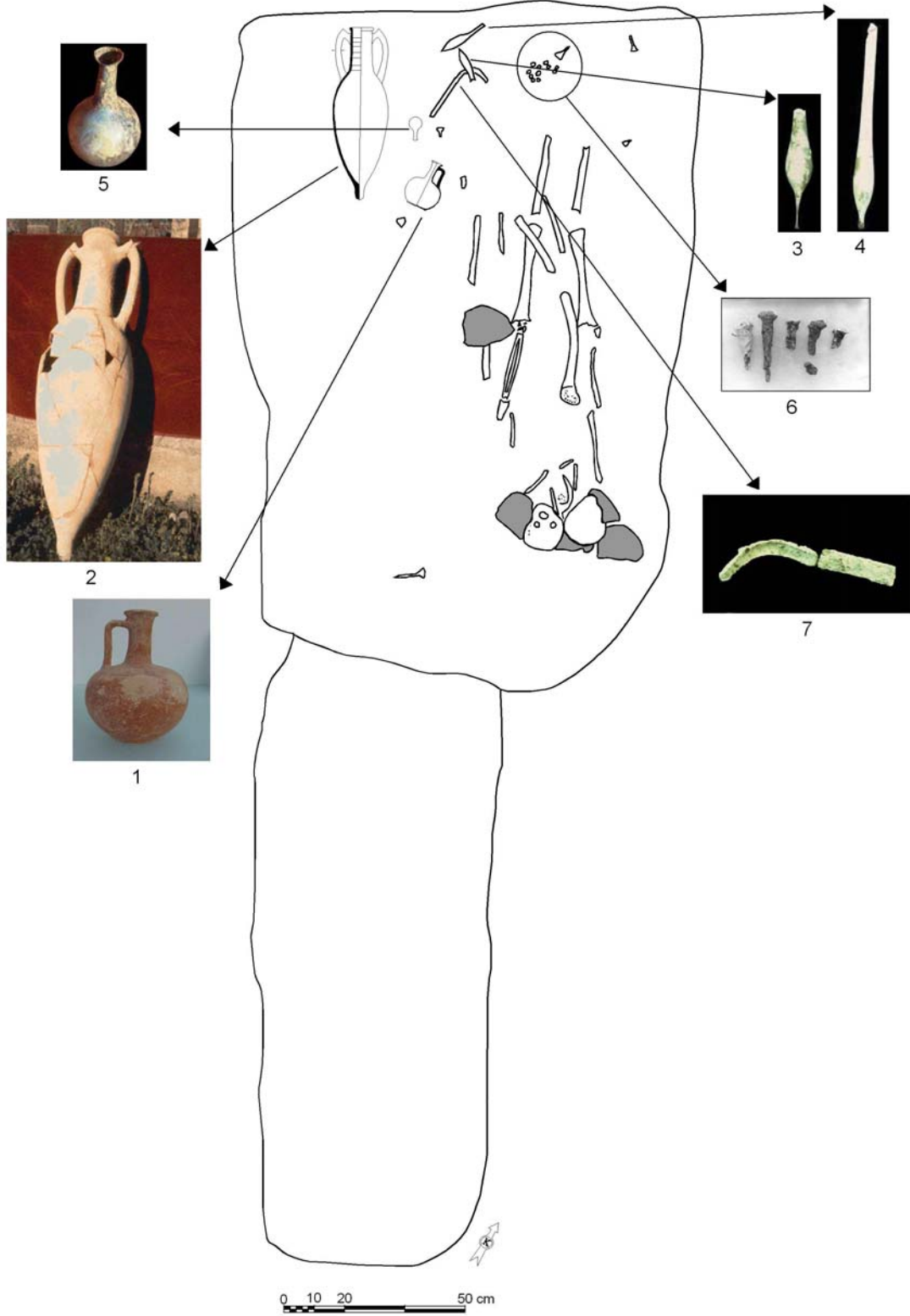
Harita 1: Kilikya Bölgesi ve Kelenderis'in yerini gösteren harita

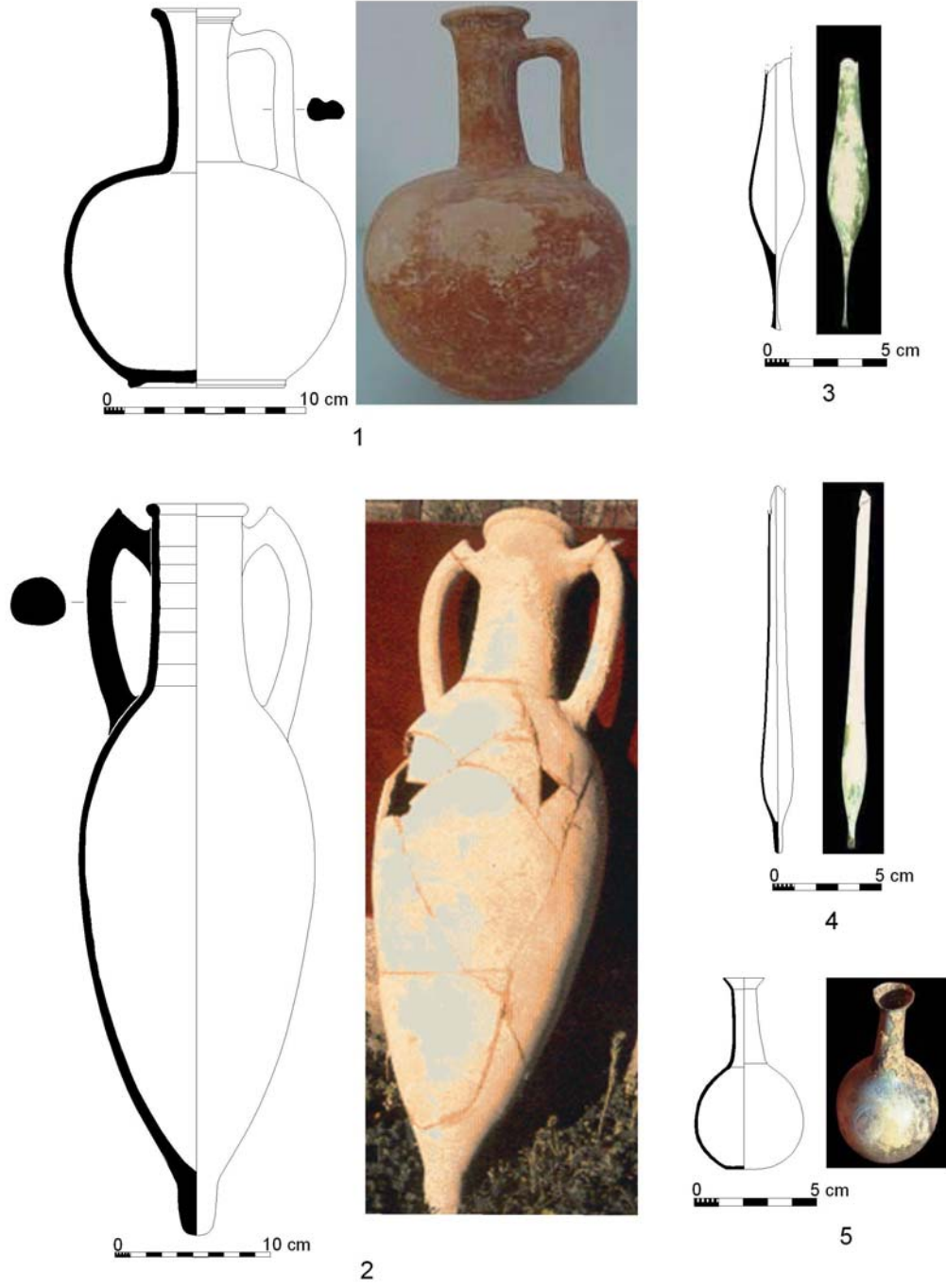
Resim 1: Mezarın güneydoğudan görünüşü

Resim 2: Mezarın kuzeybatıdan görünüşü

Resim 3: Mezar planı ve buluntuların yerlerini gösteren çizim

Resim 4: Buluntuların çizim ve fotoğrafları